

MIŠKO KRANJEC, ZEMLJA SE Z NAMI PREMIKA*

S tem nedavno izšlim romanom je Miško Kranjec zaključil trilogijo »Povesti o oblasti«. Romanu »Pisarna«, »kroniki oblasti, ki je od boga«, in »Pod zvezdo«, »romanu o ljudski oblasti v Ravnem«, je zdaj dodal še tretji roman »Zemlja se z nami premika«, povest o razočaranem aktivistu in o njegovi novi, previdni, a tudi zmerni veri v socializem na vasi.

Zgodbo o Naciju Koudili je pisatelj snovno zajel iz povojnega kmečkega življenja v Prekmurju, kjer preprosti in mali ljudje še vedno sanjajo o krpi zemlje in o boljšem življenju, od koder še vedno na spomlad odhajajo sezonci »s culico ali starim kovčkom v rokah« in kamor se vračajo na jesen z vrečo moke na ramah in z nekaj trdo prigaranimi tisočaki v žepu, ki bodo z njimi prehranili številno družino čez zimo. »To naše Prekmurje... vedno je samó romalo in romalo bo naprej. Posamezni se bo tu in tam ujel, na njegovo mesto pa se bodo rodili vedno znova drugi, dovolj jih bo še peš šlo po cesti.« ugotavlja ne brez vidne resignacije pisatelj na koncu te svoje zgodbe iz življenja prekmurskih kmetov in aktivistov.

Kot večina Kranjčevih del je tudi roman »Zemlja se z nami premika« snovno in motivno trdno zasidran v pisateljevem domačem okolju, kar daje tudi tej že osemindvajseti knjigi Kranjčeve proze izrazit pokrajinski, prekmurski kolorit, zlasti v opisih narave, kmečkega življenja in dela. Pisatelj je razdelil zgodbo na tri neenake dele: Ptice se vračajo, Prebujenje in Pripetj smo na zemljo. V nasprotju s prvim in tretjim delom, ki sta pripovedna, je Prebujenje kratka, izrazito lirična medigra brez dejanja, ki s svojo pesniško simboliko (prim. naslove obeh poglavij: Pesem njemu, Pesem njej) veže prvi in tretji del romana.

Storija o ravenskem aktivistu priča, da so Miška Kranjca kot pisatelja in javnega delavca vznemirili dogodki in spremembe v političnem in družbenem življenju po letu 1948. S političnim in gospodarskim razvojem po tem letu je bil postavljen tudi družbeni delavec na vasi v nov položaj, s katerim so bile marsikdaj zvezane življenjske težave in razočaranja, zlasti takrat, kadar ta delavec ni bil več kos novim političnim in družbenim nalogam in zahtevam. Pisatelj se je pri zasnovi svojega romana lahko oprl na bogate izkušnje in spoznanja, ki si jih je pridobil že pred vojno in posebej še v zadnjih desetih letih tako kot ustvarjalec kakor tudi kot prekmurski politični delavec. S tem pa nam postane tudi razumljivo, zakaj si je temo za svoje novo delo poiskal prav v življenju aktivista, tistega neposrednega izvajalca gospodarskih in družbenih nalog, ki je iz neposredne bližine sodoživljal politična in socialna valovanja kmečke sredine in je zato tudi postal eno najzanimivejših individualnih križišč in stikališč političnih, a tudi moralnih problemov in protislovij naše družbe, z njimi vred pa tudi problemov in protislovij sodobnega človeka. Vidimo torej, da so bile pisateljeve namere z novim romanom precejšnje: ustvariti umetniško podobo dogodkov na vasi in v

* Miško Kranjec, Zemlja se z nami premika. Založil Slovenski knjižni zavod. Ljubljana 1956. Str. 514.

vaškem aktivističnem svetu po letu 1948, hkrati pa o tej dobi in o človeku v njej zapisati umetniški obračun.

Oglejmo si na kratko pot in usodo aktivista Nacija Koudila, glavnega junaka romana, in poskusimo izluščiti iz fabulativnega gradiva pet sto strani njegove bistvene značajske črte in opisati njegove najvažnejše življenjske peripetije. Omejili se bomo le na glavno osebo romana in v zvezi z njo na pisateljeve meditacije o sodobnih družbenih problemih, zakaj nobena druga oseba nima v romanu toliko pomembne vloge, da bi zaslužila večjo pozornost in podrobnejšo obravnavo.

Iz pripovedi vzemo, da je Naci Koudila, preprosti in revni Prekmurec, že pred vojno poslušal študenta Kosa in njegove razlage o bodočem, socialističnem svetu, s katerega rojstvom bo naposled odrešeno tudi revno in trpeče Prekmurje. Mladi kmečki fant se je navdušeno vključil v napredno gibanje. Politično prepričanje in trdna vera v novi, socialistični svet sta privedla Nacija Koudilo po koncu vojne na mesto političnega voditelja v Ravnem, kjer je nekaj let organiziral ljudsko oblast in volitve, izterjeval davke, izvajal odkupe in končno ustanavljal kmečke obdelovalne zadruge. Zasluge, ki si jih je pridobil s požrtvovalnim aktivističnim delom, so ga naposled dvignile iz vrst KLO-jevskih v vrste OLO-jevskih aktivistov, kot pravi pisatelj na nekem mestu v romanu.

Toda z družbenimi reformami po letu 1948 so nastale tudi na vasi nove razmere. V okrajnih političnih uradih niso več potrebovali velikega števila profesionalnih aktivistov, postopno zmanjševanje in odpravljanje birokratskega aparata je odujelo službeno mesto tudi Naciju Koudili. Izguba dobre službe ga je močno prizadela predvsem v moralnem pogledu, omajala je njegovo vero v socializem in mu skrhala voljo, da bi se še nadalje politično udeleževal. Zakaj prepričan je bil, da v novih družbenih pogojih njegovo delo in znanje ne koristita nikomur več. S svojo ženo, bivšo nuno Roziko, bogato dedinjo največjega, Rajevega posestva v Ravnem, se je vrnil v domačo vas in začel po dolgih letih spet kmetovati.

Čeprav se Naci Koudila vrne na Rajev dom trdno odločen, da se bo ravnal po maksimi »prihodnost brez preteklosti«, se oglašja v njem vest nekdanjega revolucionarja, ki mu očita, da se je prelevil iz aktivista v bogatega kmeta. Koudila se zave, da so spomini na politično preteklost še vedno živi in celo boleči kljub mnogim razočaranjem in novemu socialnemu položaju. Razdvojen se skriva pred ravenskimi ljudmi, saj je njegovo bogastvo v očeh vaščanov dokaz, da jim je nekdanj lagal in valil bremena socialistične izgradnje le na njihove hrbte. Razen teh trpkih in bolečih spoznanj o lastni družbeni nepotrebnosti in izgubljenosti pa nadleguje Koudilo še misel, da je bilo pogosto zgrešeno, kar je delal, a tudi moral delati kot aktivist v prvih povojnih letih. Tem številnim mukam poskuša ubežati tako, da se prizadeva zblížati se z zemljo, z naravo, od katere se je odtrgal, ko je delal po pisarnah in živel po direktivah.

Toda Koudilovemu političnemu in moralnemu zlomu se pridruži tudi osebni in družinski. Upanje, ki so ga gojili stari Driš Raj, Rozika in sam Naci, da bo z rojstvom otroka prišla sreča v hišo, je splahnelo zaradi novorojenčkove smrti. Rozika zaradi tega pade v težko versko krizo in očita Naciju, da je z njim pregrešno varala svojega večnega, božanskega ženina, Jezusa, za kar je bila hudo kaznovana s smrtjo svojega otroka. Ko se Naci Koudila prepriča, da se je njegovo življenje na Rajevev domu zlomilo, pobegne z nemirno,

nekoliko pustolovsko Irmo z Ravnega. Kaj kmalu mu sledi po svojih poteh tudi Rozika, da bi si spet pridobila verski mir in posvečujočo milost. Ker pa, koder koli sta vsak zase blodila, nista našla ne pomiritve in ne sreče, ju ravenska zemlja končno privabi nazaj.

Vrneta se poražena in tuja drug drugemu. Nacija kmalu spet zmaga elementarnost zemlje in kmečkih opravil, toda tokrat globlje in intenzivneje kot pa ob prvi vrnitvi v domačo vas. Čedalje bolj se zлива v ravensko kmečko srenjo in začne celo razmišljati, kako naj spravi v sklad veliko zemljiško posest z novim političnim udejstvom. Dasiravno ni več aktivist, skrb za revolucionarne pridobitve le ni zamrla v njem, zato se sprijatelji z Rajnerjem, predsednikom občine, in aktivistko Smodiševo, ki sta ga že ob prvi vrnitvi v Ravne vabila nazaj v aktivistično in politično sredino. Ko mu Rajner ob trgatvi privede v pomoč večje število ljudi, se bogati kmet Naci Koudila zave, da vaški aktivisti niso pozabili nanj. Kakor Naci premaga v sebi najgloblje politično razočaranje, tako tudi Rozika, njegov glavni protiigralec in predstavnik sveta, zoper katerega se je Koudila nekoč boril, ozdravi od mističnih zablod in si zaželi trdnih, stanovitnih tal za svoje življenje. Ko Rozika spet zanosi, se zdi, da se bo sreča le nasmehnila Rajevemu domu in njegovim stanovalcem. Koudila se spet pojavi na množičnem sestanku, kjer se spoprime z Žbulom, voditeljem reakcije v Ravnem. Videti je, da se je končno znašel med čermi življenja in družbe. In pisatelj spremi svojega junaka na bodočo življenjsko pot z naslednjimi pomenljivimi besedami: »Da, še vedno je treba sanjati, še vedno se bodo morali roditi revni otroci, da bodo gnali svet dalje tudi tam, kjer ga Naci Koudila, ki ima zdaj dvajset oralov plodne zemlje in poldrug oral vinograda, ne more več gnati...« (str. 512).

Takšna je torej v skopih obrisih vsebina novega Kranjčevega romana, v katerega glavni osebi sta opisani, kot vidimo, dve podobi družbenega delavca na vasi. Prva nam kaže gorečega, zvestega in dejavnega aktivista, ki se ostro in brez pomislekov bojuje za napredek v duhovno in gospodarsko zaostali prekmurski sredini. Ta podoba je sestavljena iz dolgih Koudilovih razmišljanj o lastni aktivistični preteklosti, saj v romanu skoraj ni strani, kjer pisatelj ne bi pripovedoval, razlagal in opisoval, kaj in kako je delal in mislil Naci Koudila kot ravenski sekretar. V drugi podobi pa je oživiljen Koudila kot kmet in novorojeni zmerni aktivist, potem ko je v sebi premagal najhujšo idejno krizo in razrešil najtežje družinske nesporazume.

Če si zdaj zastavimo vprašanje, kaj nam pravzaprav razodeva življenjska usoda in dvojna podoba Nacija Koudile in kakšno umetniško pričevanje je pisatelj položil vanjo, ter skušamo odgovoriti nanj, se moramo najprej dotakniti problema, ki je v Kranjčevem pisateljevanju poglavit. Kritika je, govoreč o povojnih Kranjčevih delih, nekajkrat zelo jasno ugotovila, da je pisatelj v njih opisoval neresnične, s političnim romantizmom in aktivizmom navdihnjene modele »novega človeka«. Kranjčev model »novega človeka« je seveda izviral iz pisateljevega političnega in moralnega naziranja, kakšen bodi posameznik v nastajajoči socialistični družbi. Ti avtorjevi nazorji so temeljili na romantičnih iluzijah o družbenem razvoju, vendar so bili nevažni vse dotlej, dokler jih pisatelj ni začel iz svojega miselnega sveta presajati v literaturo, trdno prepričan, da je novi človek, ki ga opisuje, verni umetniški posnetek resničnega individuuma. Prvi zmoti o državljskih in družbenih krepostih novega človeka se je tako pridružila druga, hujša, ki je onemogočila,

da bi povojno Kranjčevo pisateljstvo postalo umetniško prepričljivo, predvsem pa, da bi ohranilo živi stik z resničnostjo.

Precej sledov takšnega romantičnega modeliranja lahko zasledimo tudi v glavnem junaku novega Kranjčevega romana. Kot vsi prejšnji, boleha tudi ta novi pisatelj model sodobnega človeka zaradi neskladnosti med pisateljevimi predstavami o življenju in takšnim življenjem, kakršno je, zaradi neskladnosti tedaj, ki značilno in trdovratno spremlja vso povojno Kranjčevo prozo. Tudi ta junak ni polnokrven, živ značaj, zakaj vse preveč je še papirnat izraz pisateljevih življenjskih in kritičnih vodil in pogledov. Tudi v tem novem delu pisateljevo pero ne pozna življenjskih globin in resničnih usodnih konfliktov, ki pretresajo individualni in družbeni svet, marveč se giblje zgolj na površini pojavnega in vidnega sveta. Pisatelj je sicer težil, da bi z Nacijem Koudilo odkril individualne in družbene značilnosti človeka v določenem času in okolju, vendar je glavna umetniška ideja romana ostala premalo izostrena in jasna. Zato tudi pripoved ni mogla dobiti značaja široke, inventivne in moralno domišljene podobe današnjega življenja na vasi.

Medtem ko se moralni svet nekdanjega aktivista Koudile opira na krepko in, kakor vidimo iz vsebine romana, tudi nekritično vero v revolucijo in socialistično družbo, pa je treba poudariti, da se zmerni aktivist v Naciju Koudilu kot novi modus vivendi državljanske in politične dejavnosti ni rodil iz notranjih idejnih bojev in nasprotja med lastnimi novimi moralnimi ideali in nujnostjo družbene dejavnosti. Novi, zmerni Naci Koudila rezultira iz političnega razočaranja in izgubljenosti, ki jo lahko opredelimo kot družbeno, kajti socialni in ekonomski položaj, ki si ga je pridobil Koudila s poroko, ne pomeni zanj nič drugega kot oviro za njegovo dejavnost. V tej ugotovitvi nas potrjuje tudi dejstvo, da Koudilovo razočaranje nikjer ne preraste linearnih, verbalnih okvirov navadnega in neredko tudi rahlo banalnega in zagrenjenega premišljevanja o krivicah in zmotah. Zato se tudi tako, kakršno je, ne more spremeniti v kritiko preteklosti na višji idejni in moralno spoznavni stopnji, v kritiko tedaj, ki bi z vso svojo težo zahtevala junakov obračun s samim seboj in njegovo temeljito življenjsko in idejno preorientacijo.

Iz pisateljeve pripovedi kljub njeni izredni dolžini in suhoparni natančnosti ne moremo izvedeti, ali je Naci Koudila bil zgolj preprost kmečki človek, ki je trdno veroval in upal, da bližnjica, čeprav huda in kdaj pa kdaj tudi kruta in nenaravna, vendarle pomeni najlažjo in tudi najbolj koristno pot k socialistični preosnovi kmečkega življenja, ali pa je v njem utripalo srce brezdušnega birokrata, ki so mu živi ljudje pomenili zgolj uporabno sredstvo v verigi nujnih družbenih dejanj.

Če si z zgornjega gledišča zastavimo vprašanje o moralnem liku Nacija Koudile, moramo ugotoviti, da pisatelj ni razjasnil svojega odnosa do glavnega junaka in da mu niti ni uspelo opredeliti njegovo moralno in družbeno bit. Kajti lirične simpatije, polne človekoljubja, s katerimi je avtor ozaljšal glavnega junaka zgodbe, ne morejo dati pomembnejšega idejnega tona romanu, napisanemu s pretenzijo, razgrniti pred bralcem umetniško sliko povojne kmečke problematike. Zato tudi dolga, večasih celo dolgovozna in tudi že mučna meditiranja o svetu, času in dogodkih ne morejo s pridom nadomestiti resnične umetniške podobe, in to kljub temu, da je avtor v teh meditacijah zapisal nekaj zelo ostrih in tudi trpkih ugotovitev, kajti te meditacije niso priklicali na papir umetniški zakoni oblikovanja Koudilove usode in značaja,

marveč so le izraz avtorjevega mnenja o vrsti vprašanj naše družbe nasploh in kmečke problematike posebej.

Kranjčev junak je zategadelj le zunanja, bleda slika neke usode in s tem tudi življenjske in družbene problematike. Vendar pa novi Kranjčev junak kljub svoji življenjski in umetniški slabokrvnosti opozarja na nekatere bistvene spremembe v zdanjem pisateljevem odnosu do življenja in umetnosti. Nekdanji literarni, pedagoško utilitarni aktivizem se je v tem romanu rahlo umaknil nekoliko strpnemu in pravičnejšemu opazovanju, čeprav tudi tu pisateljevo pero le malokje vodi prava umetniška invencija. Zato naključ omenjeni, vsekakor blagodejni spremembi pisatelj še vedno tiplje v mraku svojega zgrešenega iluzionizma za novim, dobrim človekom, ali točneje rečeno, žaluje za njim, namesto da bi ga odkrival in opisoval takšnega, kakršen je.

Nedognani, pomanjkljivi umetniški in kritični občutek za življenjsko in družbeno dogajanje, ki ga je avtor potrdil tudi v tem romanu, ni mogel dati njegovemu glavnemu junaku naravnih človeških, idejnih in moralnih dimenzij. Pomanjkanje meril pri obravnavanju problemov naše družbe pa je tudi povzročilo, da se bodoča življenjska pot Nacija Koudile ne zdi verjetna in možna. Zakaj močno romantičen zaključek, da so reveži, ki naj skrbe za naš svet, nekaj neizogibnega, zato ker je neki aktivist po naključju obogatel, ne more pomeniti v nobenem pogledu umetniške razrešitve nekega življenjskega in družbenega problema. Narobe, je samo izraz plahosti in negotovosti, pogledati resničnemu življenju in resničnim problemom v obraz in si izdelati do njih suveren umetniški in kritični odnos. Končna poanta Kranjčevega romana je le iz nuje in pisateljske nemoči porojen kompromis, zakaj zavest glavnega junaka ni njegov elementarni, moralni in družbeni agens, marveč se v njej le pasivno zrcalijo premiki v zunanjem svetu. Zaradi te tipično pasivne poteze v junakovem značaju niti njegovo razočaranje niti njegova nova vera ničesar ne rešujeta, a tudi ne poizkušata reševati. Nacija Koudilo zapuščamo v stanju neboljnosti in razpetosti med zemljiško lastnino in nujnostjo družbene dejavnosti. To je razumljivo in logično, zakaj njegov novi, zmerni aktivizem ni sinteza, pridobljena iz velikih, celo tragičnih spoznanj, ni življenjski zaključek na osnovi lastnih izkušenj.

Kot so umetniške dimenzije v tem obširnem romanu majhne, so tudi pisateljevi družbeni in kritični nazori močno skromni. Pisatelj je pozabil na zelo preprosto resnico, da je namreč mogoče zlagoma ali tudi hitro odpravljati napake, ki nastajajo pri oblikovanju nove družbe. Toda posledic teh napak, bodisi na tistih, ki so jih naredili, bodisi na tistih, ki so jih občutili na svoji koži, ni mogoče kratko in malo zbrisati tako, da ne bi zapustile prav nobenega vidnega in pomenljivega sledu na moralni konstituciji posameznika oziroma množice, tem manj pa jih je mogoče razrešiti s pozabo, s trenutnim razočaranjem ali pa celo z novim, previdnim verovanjem, kot je to storil Miško Kranjec v svojem romanu. Ne, pisatelj mora pogledati globlje, ostreje in jasneje, kajti v svetu umetniške literature ni prostora za obzirnost, previdnost in plahost. Umetnik, ki se tako direktno loteva družbenih in političnih problemov, kot je to storil Kranjec v romanu »Zemlja se z nami premika«, se mora kajpak temeljito orientirati v svetu družbenih in političnih idej, imeti mora tenak posluh za moralne in psihološke probleme družbe in posameznika, predvsem pa mnogo suverena, kritičnega čuta za stvarnost, sicer je v resni nevarnosti,

da obtiči v slepi ulici naivnih in romantičnih iluzij in sentimentalnega človekoljubja.

Se neke zelo bistvene poteze ne smemo prezreti v novem romanu Miška Kranjca. Pazljivi bralec bo zlahka odkril v glavnem junaku in njegovih razmišljanjih nekaj pisateljeve avtobiografske grenkobe, njegovo lastno izkustvo in neposredni miselni, čustveni in problemski svet. Ne bi rad postavljaj analogije med Koudilo in pisateljem, vendar pa bralec ob Koudilovih razmišljanjih o lastni izgubljeni preteklosti kdaj pa kdaj nehotе pomisli na mnoga povojna, zdaj že na pol pozabljena Kranjčeva literarna dela, ki jim je avtor dal izrazito enodnevno aktualistično noto. Družbeni razvoj in življenje sta namreč naglo pogasila njihovo kratkotrajno propagandno aktualnost, medtem ko zaradi literarnega aktivizma ta dela tako in tako niso nikdar imela večje umetniške vrednosti. Prepričan sem, da je bila prav avtobiografičnost in z njo zvezana površnost spoznanj in nazorov ena izmed glavnih ovir, predvsem v idejnem pogledu, da pisatelj ni uspel svojo zgodbo priversti do velikega finala. Toda v dobro mu moramo šteti, da je stopil ali vsaj želel stopiti na pot umetniškega očiščenja in obračuna s samim seboj. Kakor ravenski aktivist Naci Koudila je tudi pisatelj v tem romanu spet odkril zemljo, po dolgih letih spet zasulil na njej živega človeka, ravenskega kmeta, in mu poskušal prisluhni brez oklevanja in nezaupljivosti. Zato je postal pravičnejši do ljudi, kar vidimo predvsem v osebah starega Raja, Barice, Salaja, Rajnerja in nekaterih drugih.

Tudi »Zemlja se z nami premika« v polni meri razodeva glavne hibe Kranjčevega pripovedništva. Stil in pripoved v romanu opozarjata na Kranjčev v bistvu naturalistični odnos do snovi in življenja, ki se tudi tu kaže v nepretrgani, dolgi vrsti nadrobnih in natančnih opisov pokrajine, živega in mrtvega kmečkega inventarja, delovanja oseb, v brskanju za tisočeriimi malenkostmi, ki nimajo nikakršne zveze s samo zgodbo. Pisateljevo pero riše in oblikuje majhne, celo zelo malo pomembne dogodke z isto neverjetno vztrajno natančnostjo, kot popisuje dogodke, ki tvorijo jedro zgodbe. Kakor da bi pisatelj veroval, da bo z marljivim, neutrudnim risanjem malenkosti literarno najbolj prepričljivo izoblikoval svojo snov. Zaradi takšnega detaljiziranja začetimo v romanu komaj kje tisto očarljivo umetniško invencijo, ki v glavnih konfliktih in dogodkih s krepkimi, temperamentnimi in psihološko dognanimi opisi razgrne pred bralecem umetniško jasno podobo neke življenjske usode.

Ravenski življenjski material, ki je sam po sebi sicer zanimiv, je fabulo na mnogih mestih prekril in pokopal, celotno pripoved pa marsikje spremenil v dolgovezno literarno reportažo. To je delu tembolj v škodo, zakaj nekateri opisi oseb, pokrajine, kmečkih opravil so lepo občuteni in podani. Precej je takšnih — med njimi na primer opis kmečkega dvorišča —, da bi jih bilo mogoče uvrstiti tudi v kritično pretehtan izbor slovenske proze. Poseben problem pa predstavljajo tudi v tem romanu dialogi. Dvomim, da je sploh kdaj kak ravenski kmet tako razmišljal in tako govoril, kot to popisuje pisatelj. Večina oseb v romanu ne govori in ne razmišlja prav nič drugače, kakor bi govoril avtor sam. Zato se bralec včasih upravičeno zdi, da je tudi v tem romanu predstavljena v vseh osebah samo ena — avtorjeva. Široki in dolgovezni opisi, razvlečeni dialogi in pogosta ponavljanja so vzrok, da je Kranjčev roman zrasel čez pet sto strani. Brez ironije — če bi jih bilo dve sto ali tri sto manj, bi bilo to delu samo v prid, nikdar in nikakor pa ne v škodo.

In vendar je kljub omenjenim številnim pomislekom roman »Zemlja se z nami premika« ob knjigi »Rad sem jih imel« prav gotovo najzanimivejše povojno delo Miška Kranjca. Čeprav je v njem pisatelj ostal na začetku poti, čeprav je z njim potrdil vse šibke plati svojega pisateljstva, je vendarle uspeh novega dela v tem, da pomeni rahel premik Kranjčeve literature od referativnega sloga in literarnega aktivizma k polnokrvnejšemu umetniškemu ustvarjanju. Kot tako pa tudi kaže na majhno, a vendarle pomembno spremembo v pisateljevem odnosu do življenja, saj je avtor v romanu težil po tem, da bi opustil pragmatično predpisovanje in kritiko živih ljudi, in se je poizkušal približati umetniški kritiki časa, razmer in družbe. Vsakdo želi, da bi avtor v tem stremljenju vztrajal in napredoval, kajti le ta pot vodi nazaj k tistemu Mišku Kranjcu, ki je pred vojno krepko zaoral v brazde sodobne slovenske literature.

Bojan Štih

LIKOVNA UMETNOST

ZAPISKI

OB ROBU DVEH UMETNIŠKIH MONOGRAFIJ

1. *Zdenko Kalin*. Kiparska delavnica se precej razlikuje od slikarske. Ko vstopimo, nas sprejme duh po vlagi, ki izhaja iz mokre ilovice, na tleh ležijo velike vrtilne plošče, kjer kipar modelira, v kotu je nagraden vsakovrsten les za ogrodje in morda bomo dobili kiparja ali njegovega pomočnika s kladivom ali z žago v roki kakor kakega obrtnika. Tu so mavčni modli, imenovani negativni, in če se kaj kleše v kamen, so tla posuta z drobnimi kamnitimi ivermi. Vzdušje kiparskega ateljeja je mnogo bolj *delavsko*, če hočete obrtniško, tu je treba tudi krepko fizično delati, kadar naloge to zahtevajo. Zato so korenine kiparjev mnogo bolj globoko pognale v resnično življenje, kakor pa slikarjev. Kiparji zaradi naporenega telesnega dela nimajo toliko časa za abstraktno razmišljanje, in če pogledamo n. pr. 19. stoletje evropskega kiparstva in tudi kasnejši čas, bomo videli, da je ostalo za čudo »konservativno«, da je ohranilo tradicijo prejšnjih stoletij, to se pravi, obdržalo je *človeški lik* kot osnovno umetnostno nalogo in se ni, razen z malimi izjemami, spuščalo na pot enodnevnih poizkusov. Kipar ne more biti *krajinar*, ne more kipariti *tihožitij*, tudi velike kompozicije so le redki primerki — ostane mu torej v glavnem človeško telo in v tej likovni posodi potem lahko vari svoje misli, kakršne narave pač je: epik, lirik, dramatik itd. V takem svetu je doma tudi Zdenko Kalin. In če prelistamo lepo monografijo, ki je posvečena njegovemu delu, bomo videli, da je doslej ostal na trdnih tleh od antike (in še dalje nazaj) podedovanega študija človeške figure, ki pa se seveda izživlja oblikovno v različnih inačicah, kakor je to značilno za našo razrvano dobo.

Zdenko Kalin je opravil svojo učno dobo v Zagrebu. Učitelja sta mu bila Kršinić in Frangeš. Prvi je prinesel iz Dalmacije levantinski smisel za kubič-